

Kamu Çalışanlarının Sanal Kaytarma Amaçları Üzerine Ampirik Bir Araştırma¹

Ömer Faruk ÜNAL², Songül TEKDEMİR³, Sami YALDIZBAŞ⁴

Özet

Sanal kaytarma, çalışanların çalışma saatleri içinde bilişim teknolojilerini özel amaçla kullanmalarını ifade etmektedir. Bilişim teknolojilerinin yaygınlaşması ile birlikte sanal kaytarma günümüz iş dünyasının kaçınılmaz bir gerçeği olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu çalışmada, kamu çalışanlarının hangi amaçlarla sanal kaytarma yaptığı araştırılmıştır. Veriler anket kullanılarak elde edilmiştir. Araştırmaya bir kamu kurumunun Antalya Bölge Müdürlüğü'ne bağlı 10 biriminden 136 çalışan katılmıştır. Veriler olumlu amaçlar ve olumsuz amaçlar olmak üzere iki boyutlu bir yapı oluşturmaktadır. Araştırmanın sonuçlarına göre olumlu amaçlar ve olumsuz amaçlar arasında yüksek derecede olumlu korelasyon bulunmaktadır. Bu da bir çalışanın hem olumlu amaçla hem de olumsuz amaçla sanal kaytarma yaptığını göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Sanal Kaytarma Amacı, Kamu Çalışanları, Kamu Kurumu

An Empirical Research on the Public Officials' Objectives of Cyberloafing: A Case of a Public Institution

Abstract

Cyberloafing is defined as personal usage of information technologies during the office hours. With the increasingly use of information technologies in business, the concept of cyberloafing appears as an inevitable reality of today's business world. In this study cyberloafing objectives of public officials are researched. Data were collected by means of questionnaires. 136 public officials in 10 branches of a public institution in the Regional Directorate of Antalya participated in the research. The data extract only two dimensions, named positive and negative objectives. The results indicate that there is a strong positive correlation among dimensions. This implicates that an incumbent engages in cyberloafing with both positive and negative objectives.

Keywords: Objectives of Cyberloafing, Public Officials, Public Institution

¹ Bu araştırmanın verileri Doç.Dr. Ömer Faruk Ünal'ın danışmanlığında Songül Tekdemir tarafından yürütülen "Kamu Sektöründe Sanal Kaytarma" konulu yüksek lisans bitirme çalışmasından alınmıştır.

² Bartın Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Yönetim Bilişim Bölümü, Bartın -TÜRKİYE,
E-posta: ofunal@bartin.edu.tr

³ E-posta: songultekdemir@gmail.com

⁴ E-posta: yaldizbas@gmail.com

Giriş

İnternet günümüzde hem bireylerin hem de örgütlerin hayatının vazgeçilmez bir parçası haline gelmektedir. Birey açısından bunun en bariz örneği e-posta adresinin iletişim bilgilerinin bir parçası olmasıdır. Örgüt açısından ise işletmenin bütün fonksiyonlarının günümüzde artık internetle bütünleşmesidir (toplantıların internet üzerinden yapılması, e-pazarlama, online mülakatlar, rezervasyonların ve siparişlerin internetten yapılması, uzaktan çalışma vb.). İnternetin hızının ve bant genişliğinin artması ve akıllı sistemlerle entegre edilmesiyle yüz yüze ilişkiler giderek azalmakta ve birçok işlem artık online olarak yapılabilmektedir.

İnsanlar başkalarının işini yapmaya başladıkları ilk zamanlardan itibaren iş veya işle ilgili sıkıntılardan kurtulmak için bir şekilde işten kaytarma yollarına teşebbüs etmişlerdir. Günümüzde ise bilişim teknolojilerinin yaygınlaşması ve erişiminin kolaylaşması çalışanlara işten kaytarmaları için benzersiz fırsatlar sunmaktadır (Özkalp vd., 2012: 23). Günümüzde artık çalışanların işten kaytarabilmeleri için daha fazla araçlar/teknolojiler bulunmaktadır. Özellikle internet erişilebilirliğinin artması işten kaytarmalara çağ atlatmıştır (Lim vd., 2002: 67). Sapkın bir örgütsel davranış (Özkalp vd., 2012: 22) olarak kabul edilen çalışma saatleri içinde özel amaçla bilişim teknolojilerinin kullanılması (sanal kaytarma), işten kaytarmak isteyenler için alternatif bir yol olmanın ötesinde diğer kaytarma yollarına müracaat etmeyecekler için de baştan çıkarıcı ve cezp edici bir yol olmaktadır. Teknoloji geliştikçe, kullanılabilirliği, erişilebilirliği, hızı ve entegrasyonu arttıkça çalışanlar bilişim teknolojilerinin yanlış kullanımı için yeni yollar keşfedeceklerdir. Doğal olarak sanal kaytarma da örgütler için tartışılan bir konu olarak gündemde kalacaktır (Lieberman vd., 2011: 2198; Weatherbee, 2010: 36).

Araştırmalar bilişim teknolojilerini kullanma imkânı olan çalışanların değişen oranlarda sanal kaytarma yaptığını ve sanal kaytarma eğiliminin giderek arttığını göstermektedir (Blanchard ve Henle, 2008: 1068; Garrett ve Danziger, 2008: 944; Anandaraajan vd. 2004: 70; Weatherbee, 2010: 36; Özkalp vd., 2012: 31, 32). Konu ile ilgili yapılan çalışmalar bilgisayar kullanabilen çalışanların %82'sinin sanal kaytarma yaptığını ve bunun günlük 2,5 saate kadar çıkabildiğini göstermektedir (Blanchard ve Henle, 2008: 1068; Garrett ve Danziger, 2008: 944). Lim ve Chen (2012: 348, 349)'e göre internetin hızının artması yalnızca çalışanların sanal kaytarma yapmalarını kolaylaştırmamış aynı zamanda sanal kaytarmayı daha da cazip bir hale getirmiştir. Bu da geçmişe göre çalışanların sanal kaytarmaya daha fazla zaman ayırma ihtimalini arttırmıştır.

Sanal kaytarmanın örgüt ve bireye etkileri konusunda birbirine zıt düşünceler ortaya atılmaktadır. Bazı çalışmalar sanal kaytarmanın örgüt ve birey açısından zararları olduğunu ileri sürerken bir kısmı da faydaları olabileceğini ileri sürmektedirler. Lim (2005: 209)'e göre, sanal kaytarma aktiviteleri çalışanın işle ilgili görevlerini başarmasını ve tamamlamasını engellemekte diğer bir ifade ile zamanın verimsiz olarak kullanılmasına sebep olmaktadır. Page (2014: 1) sanal kaytarmanın çalışanların verimliliğini ve dijital okuryazarlığını arttırmada potansiyel bir araç olduğunu ileri sürmektedir. Garrett ve Danziger (2008: 951)'e göre sanal kaytarma eylemleri, bilişim teknolojilerinin işle ilgili kullanımını daha yaratıcı bir hale getirerek verimliliği ve yaratıcılığı güçlendirmede bir araç olarak hizmet edebilir.

Bilişim teknolojilerinin daha fazla erişilebilir hale gelmesiyle sanal kaytarma kaçınılmaz bir olgu olarak ortaya çıkmakta ve araştırmacıların dikkatini giderek daha fazla çekmektedir (Lim ve Chen, 2012: 343). Dolayısıyla konunun güncel olması; basında konu ile ilgili haberlerin artması, konunun yargı kararlarına aksetmesi ve yerli yazında sanal kaytarma ile ilgili çalışmaların nisbi olarak az yapılması bu çalışmanın temel hareket noktasını oluşturmaktadır.

Bu araştırmanın temel araştırma sorusu şudur: kamu çalışanları hangi amaçlarla sanal kaytarma yapmaktadır. Bu doğrultuda çalışmanın birinci amacı, kamu sektöründe çalışanların sanal kaytarma amaçlarını analiz etmektir. İkinci amaç ise çalışanların sanal kaytarma amaçlarının demografik değişkenlere ve internet kullanım değişkenlerine göre farklılık gösterip göstermediği araştırmaktır.

Bu çalışmada öncelikli olarak sanal kaytarma kavramı ve sanal kaytarmanın amaçları açıklanacaktır. İkinci bölümde araştırma yöntemi, bulgular ve sonuç yer almaktadır. Yazında sanal kaytarma amaçları ile ilgili yapılan çalışmaların sınırlılığı düşünüldüğünde bu çalışmanın yazına katkı sağlayacağı ve gelecek araştırmalara yön vereceği düşünülmektedir.

Sanal Kaytarma Kavramı

Yazında sıklıkla atıfta bulunulan Lim (2005: 209) sanal kaytarmayı şu şekilde tanımlamaktadır:

“Çalışanların, kurumun internetini kişisel amaçlarla ve gönüllü olarak, işle ilgisi olmayan Web sitelerini gezmek ve kişisel e-postalarını kontrol etmek (alma ve gönderme de dâhil) amacıyla kullanmalarınıdır.”

Anandarajan ve Simmers (2004: 19) sanal kaytarmayı, çalışanların çalışma saatlerinde örgüt kaynaklarını mevcut işin gerektirdiği faaliyetler dışında

kullanmasına yönelik gönüllü-online-web davranışları olarak tanımlamaktadır.

Lim vd. (2002: 66)'ne göre sanal kaytarma, işte haylazlık yapmanın bilişim teknolojileri ayağıdır. Aylaklık yapan çalışanlar hem işyerinde bulunma hem de siber âlemde özel amaçları doğrultusunda gezmenin zevkini çıkarmaktadırlar.

Örücü ve Yıldız (2014: 99) ise sanal kaytarmayı “çalışanın iş için tahsis edilmiş bilgisayar ve internet sistemlerini özel amaçları için kullanması” olarak tanımlamaktadır.

Daha kapsamlı bir tanımda ise sanal kaytarma “çalışma saatlerinde, çalışanların kendi istekleri ile bilişim araçlarını mevcut işleriyle ilgisi olmayan amaçlarda kullanması” olarak ifade edilmektedir (Ünal ve Tekdemir, 2015: 98).

Sanal kaytarma; yazında “Sosyal öğrenme”, “Genel caydırıcılık”, “Örgütsel adalet”, “Etik karar verme”, “Sosyal mübadele”, “Sosyal bilgi işleme”, “Planlı davranışlar”, “Eşitlik” ve “Tepki” gibi birçok teori/yaklaşım ile ilişkilendirilmektedir (Ünal ve Tekdemir, 2015: 98).

Çalışanlar Hangi Amaçlarla Sanal Kaytarma Yaparlar

Doorn (2011), çalışanların sanal kaytarma yapmada başlıca dört amacının olabileceğini belirtmektedir:

Kişisel Gelişim (Development) Davranışları: Çalışanların sanal kaytarmayı kendilerini geliştirmek amacıyla yapmasıdır (Doorn, 2011: 22). Kişisel gelişim davranışları hem örgüte hem de çalışanlara faydalı davranışlar olarak kabul edilmektedir (Anandarajan vd., 2011: 580-581). Çalışanların siber âlemde araştırma yapması veya öğrenme amaçlı gezmesi onların streslerini azaltmasının yanında öğrenme süreçlerine de yardımcı olmaktadır. Dolayısıyla bu tür davranışlar, daha bilgili ve eğitilmiş çalışanların ortaya çıkmasına katkı sağlayacağından örgütün verimliliğine katkı sağlayabilir. (Anandarajan vd., 2004: 69-72). Belanger ve Slyke (2002: 65)'ye göre çalışanlar internetten öğreneceği bilgileri işine transfer edebilirse bu öğrenme örgütü açısından bir kazanç sayılmalıdır.

Yenilenme (Recovery) Davranışları: Çalışanın sanal kaytarmayı yenilenme; kendine gelme ve fikrini toplama amacıyla yapmasıdır (Doorn, 2011: 22). Yenilenme davranışları çalışanın sağlığı ile de ilgilidir. Bu tip sanal kaytarma davranışlarının örgüt ve çalışan üzerinde olumlu etkileri bulunmaktadır (McLean vd., 2001'den aktaran Doorn, 2011: 7).

Suistimal (Deviant) Davranışları: Çalışanın sanal kaytarmayı, işini savsaklamak için yapmasıdır (Doorn, 2011: 22). Örnek olarak maddi kazanç elde etmek amacıyla internete girmek. Siber sapkınlık (cyberdeviancy) olarak da adlandırılan suistimal davranışlar örgüte, örgütün paydaşlarına zarar vermekte ve onları tehdit etmektedir (Weatherbee, 2010: 39). Bu nedenle bu tür davranışlar istenmeyen olumsuz davranışlar olarak kabul edilmektedir.

Alışkanlık (Addiction) Davranışları: Çalışanın sanal kaytarmayı alışkanlıktan dolayı yapmasıdır (Doorn, 2011: 22). Patolojik internet kullanımı olarak da adlandırılan internet bağımlılığı bilişsel ve davranışsal boyutları olan klinik bir bozukluk olarak kabul edilmektedir (Davis, 2001: 187, 188). İnternet bağımlılığı olmayan internet kullanıcıları interneti daha çok bilgi toplamak amacıyla kullanmaktadırlar. İnternet bağımlılığı olanlar ise interneti daha çok sosyalleşme için kullanmaktadırlar (chat yapmak, online oyun oynamak vs.) (Young, 1996; Chak, 2003: 18). Terapistler internet bağımlılığını diğer bağımlılıklar gibi tedavi edilmesi gereken ciddi bir vaka olarak değerlendirmektedirler (Young vd., 2000). Foster (2001: 39) internet bağımlılığının; alkol, madde ve kumar bağımlılığı gibi bir bağımlılık olduğunu belirtmektedir. Dolayısıyla internet bağımlılığı problemlili bir davranış olarak kabul edilmektedir.

Sanal kaytarma amaçları ile ilgili ulaşılabilen iki çalışma (Doorn, 2011; Akca, 2013) bulunmaktadır. Bu iki çalışmanın verileri ve araştırmamızın verileri bulgular kısmında karşılaştırılmaktadır.

Araştırma

Amaç

Bu araştırmanın amacı, kamu sektöründe çalışanların sanal kaytarma yapmadaki amaçlarını analiz etmek ve bu amaçların bir kısım değişkenlere göre farklılık gösterip göstermediğini tespit etmektir.

Evren ve Örneklem

Araştırma evreni bir kamu kurumunun Antalya Bölge Müdürlüğü'nde görev yapan kamu çalışanlarıdır. Bu kamu kurumunun bölge müdürlüğüne bağlı 10 biriminde 208 kişi çalışmaktadır. Çalışanların tamamına ulaşılmak hedeflenmiştir. 140 adet form geri dönmüştür. 4 anket formunda bütün ifadeler neredeyse hiç (1) işaretlendiğinden, değerlendirmeye alınmamıştır.

Veri Toplama Araçları

Araştırmada veri toplama aracı olarak anket tekniği kullanılmıştır. Anket Akca'nın (2013) çalışmasından alınmıştır. Anket 3 bölümden oluşmaktadır.

Anketin birinci bölümü katılımcılarla ilgili çeşitli bilgileri belirlemeye yönelik 18 sorudan oluşmaktadır. Anketin ikinci bölümünde ise Anandarajan vd.'nin (2004) “Kişisel İnternet Kullanma Davranışları” (Personal Web Usage Behaviors) ölçeği kullanılmıştır. Anketin bu bölümü başka bir çalışmada incelenmemiştir (Ünal ve Tekdemir, 2015). Anketin üçüncü bölümünde ise Doorn (2011) tarafından geliştirilen “Sanal Kaytarma Davranışları” (Cyberloafing Behaviors) ölçeği kullanılmıştır. Sanal Kaytarma Davranışları Ölçeği dört boyuttan ve 12 ifadeden oluşmaktadır.

Ölçekteki ifadeler 1 ile 5 arasında değişen değerler almaktadır: Neredeyse Hiç(1), Nadiren(2), Bazen(3), Sıklıkla(4), Her Zaman(5). İfadelerin değerinin 1 den 5'e doğru artması katılımcının belirtilen amaçla daha fazla sıklıkla sanal kaytarma yaptığını göstermektedir. Ölçekte “olumsuz ifadeler (reverse)” bulunmamaktadır.

Verilerin analizi

Verilerin analizinde tanımlayıcı istatistiklerden, parametrik olmayan testlerden (Mann Withney U, Kruskal Wallis), faktör ve korelasyon analizinden yararlanılmıştır. Elde edilen veriler %5 anlamlılık düzeyinde değerlendirilmiştir.

Bulgular ve Yorumlar

Güvenilirlik ve Faktör Analizi Bulguları

12 sorudan oluşan Sanal Kaytarma Davranışları ölçeğinin güvenilirliği (Cronbach's Alpha=0.923) oldukça yüksek bulunmuştur. Ölçeğin güvenilirliği artmayacağı için hiçbir ifade ölçekten çıkarılmamıştır.

Verilerin normal dağılım gösterip göstermediğini belirlemek için Kolmogorov-Smirnov testi yapılmıştır. Veriler normal dağılıma uymamaktadır.

Veri setinin faktör analizi yapmaya uygun olup olmadığı anlamak için Anti İmaj Korelasyonu, KMO ve Bartlett küresellik testi değerlerine bakılmıştır.

Anti İmaj Korelasyonunda hiçbir değişkenin değeri 0.05'in altında olmadığı için işleme gerek görülmemiştir (Altunışık vd., 2010: 270). Örneklem büyüklüğünün faktör analizine uygunluğunu belirleyen KMO değeri 0.90 bulunmuştur. Bu değer örneklemin mükemmel düzeyde faktör analizi yapmaya uygun olduğunu göstermektedir. Bartlett küresellik testi ($p=0.00$) değişkenler arasında istatistiki olarak güçlü ve anlamlı bir ilişki olduğunu göstermektedir (Kalaycı, 2008: 322). Veri setinin faktör analizine uygunluğu belirlendikten sonra faktör analizi yapılmıştır.

Faktör analizi, Doorn'un (2011) çalışmasının aksine, Akca'nın (2013) çalışmasındaki gibi iki faktörlü bir yapı ortaya çıkarmıştır. "Gündemi takip etmek" ifadesi iki faktöre biniştiğinden ve "Yorum yapmak/Görüş bildirmek" ilgisiz faktörün altında yer aldığından dolayı analizden çıkarılmıştır. Beş ifadeden oluşan birinci faktör Doorn'un ifade ettiği "kişisel gelişim" ve "yenilenme" amaçlı sanal kaytarma ile ilgili olduğundan dolayı "olumlu amaçlar" boyutu olarak adlandırılmıştır. Beş ifadeden oluşan ikinci faktör ise yine Doorn'un ifade ettiği "alışkanlık" ve "suistimal amaçlı" sanal kaytarma ile ilgili olduğundan dolayı "olumsuz amaçlar" boyutu olarak adlandırılmıştır (Tablo 1). Olumlu amaçlar boyutu %56.38 ve olumsuz amaçlar boyutu 11. 92 olmak üzere iki faktör toplam varyansın %68.3'ünü açıklamaktadır.

Tablo 1: Döndürülmüş Bileşen Matrisi

İfadeler	Bileşenler	
	Olumlu amaçlar	Olumsuz amaçlar
3. Kendini geliştirmek/Yeni beceriler kazanmak	0,83	
9. Boş vakitleri değerlendirmek	0,80	
8. İşe biraz ara vermek/Dinlenmek	0,80	
2. İlgi duyduğu konularla ilgili bilgi birikimini artırmak	0,78	
5. İşten uzaklaşarak zihni boşaltmak	0,76	
10. Arkadaşlarla sosyal paylaşımlarda bulunmak		0,82
11. Alışkanlık nedeniyle bir veya daha fazla siteyi takip etmek		0,79
12. Eğlenceli vakit geçirmek		0,70
6. Maddi kazanç elde etmek		0,66
7. Günlük olarak bir veya daha fazla siteyi takip etmek		0,61

Ölçeğin her iki alt boyutunun da güvenilirlik (Cronbach's Alpha) değerlerinin (olumlu amaçlar için 0.89 ve olumsuz amaçlar için 0.86) oldukça yüksek olduğu görülmektedir.

Değişkenlere İlişkin Bulgular

Bu bölümde, araştırmaya katılan çalışanlarla ilgili bilgilere yer verilmiştir. Kurumda kadınlar (%44) ile erkeklerin (%56) sayısı birbirine yakın, çalışanların %62'si 26-45 yaş grubunda yoğunlaşmakta, %53'ü lisans ve üzeri eğitime sahip, %85'i memur, %57'si on yılın üzerinde aynı pozisyonda ve aynı kurumda çalışmaktadır.

Çalışanların %79.4'ü beş yıldan uzun süre internet kullanıcısı, %70'i kurumun internetini kullanmakta, %90.4'ü internet kullanma becerilerinin

orta ve ileri düzeyde olduğunu düşünmekte, %76.5'i her gün internete girmekte, %70'i günde en az bir saat internette kalmakta, yaklaşık yarısı (%49.3) günlük bir saatten fazla kesintisiz internete bağlanmakta, %75'i sosyal paylaşım sitelerine üye, %64.7'si ise bir e-posta grubuna üye ve %59.6'sı internette dosya paylaşmaktadır. Katılımcıların %45.6'sı çalışma saatleri içerisinde sanal kayıtarımayı kabul edilebilir bir durum olarak görmediğini ve %63.2'si internete girdikleri zaman giriş amaçlarından bilerek ya da bilmeyerek uzaklaştığını belirtmektedir.

Sanal Kayıtarıma Amaçlarına İlişkin Betimsel Değerler

Tablo 2'de sanal kayıtarıma davranışları ile ilgili ifadelere katılım sıklıkları, oranları ve standart sapmaları verilmektedir. Ölçekte yer alan ifadelerden ortalaması en yüksek olan 2.78 ile "Kendini geliştirmek/Yeni beceriler kazanmak" ve en düşük 1.48 ile "Maddi kazanç elde etmek" ifadeleridir.

Tablo 2: Sanal Kayıtarıma Davranışlarıyla İlgili Sıklık (%), Ortalama ve Standart Sapma Değerleri

İfadeler	Ortalama	Standart sapma	Neredeyse Hiç		Nadiren		Bazen		Sık sık		Her zaman	
			N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
2. Merak ettiği/İlgi duyduğu konularla ilgili bilgi birikimini artırmak	2,76	1,06	22	16,2	26	19,1	54	39,7	30	22,1	4	2,9
3. Kendini geliştirmek/Yeni beceriler kazanmak	2,78	1,07	22	16,2	25	18,4	54	39,7	31	22,8	4	2,9
5. İşten uzaklaşarak zihni boşaltmak	2,50	1,10	36	26,5	22	16,2	55	40,4	20	14,7	3	2,2
9. Boş vakitleri değerlendirmek	2,49	1,14	35	25,7	29	21,3	48	35,3	18	13,2	6	4,4
8. İşe biraz ara vermek/Dinlenmek	2,44	1,09	35	25,7	31	22,8	48	35,3	19	14,0	3	2,2
7. Günlük olarak bir veya daha fazla siteyi takip etmek	2,13	1,05	50	36,8	34	25,0	39	28,7	11	8,1	2	1,5
6. Maddi kazanç elde etmek	1,48	0,87	99	72,8	14	10,3	19	14,0	3	2,2	1	0,7
10. Arkadaşlarla sosyal paylaşımlarda bulunmak	2,07	1,09	59	43,4	25	18,4	37	27,2	14	10,3	1	0,7
11. Alışkanlık nedeniyle bir veya daha fazla siteyi takip etmek	2,15	1,09	49	36,0	35	25,7	38	27,9	10	7,4	4	2,9
12. Eğlenceli vakit geçirmek	2,16	1,04	47	34,6	35	25,7	41	30,1	11	8,1	2	1,5

Çalışanların olumlu amaçlar boyutundaki ifadelerle %22.1'i neredeyse hiç, %19.56'sı nadiren, %38.1'i bazen, %17.4'ü sık sık ve %2.9'u her zaman şeklinde katıldıklarını belirtmişlerdir. Çalışanların olumsuz amaçlar boyutundaki ifadelerle ise %44.7'si neredeyse hiç, %21'i nadiren, %25.6'sı bazen, %7.21'i sık sık ve %1.5'i her zaman şeklinde katıldıklarını belirtmişlerdir. Olumlu amaçlar boyutunun ortalaması 2.6 ve olumsuz amaçlar boyutunun ortalaması 1.99 olarak gerçekleşmiştir. Dolayısıyla çalışanların olumlu amaçlarla sanal kaytarmayı daha fazla sıklıkla yaptığı söylenebilir.

Boyutlar Arası İlişkiler

Tablo 3'de görüldüğü gibi olumlu amaçlar boyutu ve olumsuz amaçlar boyutu arasında yüksek sayılabilecek düzeyde olumlu ve anlamlı ilişki ($r=0.692$) bulunmaktadır. Doorn'un (2011: 34) çalışmasında da daha önce bahsedilen dört boyut arasında olumlu ve anlamlı bir korelasyon olduğu görülmektedir ("alışkanlık" boyutunun "yenilenme" boyutu ile 0.6, gelişim boyutu ile 0.5 oranında ilişkisi bulunmaktadır). Bu durum çalışanların hem olumlu hem de olumsuz amaçlarla sanal kaytarma yaptıklarını göstermektedir. Dolayısıyla elde edilen bu bulgu yazınla uyumludur.

Çizelge 3. Boyutlar Arası İlişki

Spearman's rho	Sanal Kaytarma Davranışları	Olumlu amaçlar boyutu	Olumsuz amaçlar boyutu
Sanal Kaytarma Davranışları	1	0.926**	0.898**
Olumlu amaçlar boyutu		1	0.692**
Olumsuz amaçlar boyutu			1

** Korelasyon 0.01 düzeyinde anlamlı (2-kuyruk).

Doorn'a (2011: 34) göre boyutlar arasındaki yüksek korelasyon sanal kaytarma davranışlarının birbirini dışlamamasından (not exclude each other) kaynaklanmaktadır. Çünkü çalışanlar hem alışkanlık hem de kişisel gelişim amacıyla sanal kaytarma yapıyor olabilir. Young vd.'nin (1999: 478) belirttiği gibi "internete girmek psikolojik olarak duygusal yoğunluk ve psikolojik stresten uzaklaştırıyor" ifadesinde alışkanlık boyutu ve yenilenme boyutu birbiriyle ilişkilidir ve birlikte ortaya çıkmaktadır (aktaran: Doorn: 2011: 56).

Çeşitli Değişkenlere Göre Sanal Kaytarma Amaçlarının Karşılaştırılması

Sanal kaytarma amaçlarının çeşitli değişkenlere göre farklılık gösterip göstermediğini araştırmak için hipotez testlerinden faydalanılmıştır. Sanal kaytarma ölçeğindeki veriler normal dağılıma uymadığı için parametrik

olmayan (Mann-Whitney U ve Kruskal Wallis H) testlerden faydalanılmıştır. Analizlerin sonucunda aşağıdaki bulgular elde edilmiştir.

Demografik değişkenlere göre:

1. Cinsiyet değişkenine göre çalışanların olumlu ve olumsuz amaçlı sanal kaytarma puanları arasında istatistiki açıdan anlamlı bir fark yoktur.

Doorn'un (2011: 41) çalışmasında cinsiyet değişkeni sadece gelişim davranışları ile ilişkili bulunmuştur. Buna göre erkekler kadınlara göre daha fazla sıklıkla gelişim amaçlı sanal kaytarma yapmaktadırlar. Akca'nın (2013: 75) çalışmasında ise her iki boyutta da (dinlenme ve kişisel gelişim amaçlı sanal kaytarma davranışları) cinsiyete göre farklılık göstermemektedir.

2. Yaş değişkenine [<26 , $26-35$, $36-45$, >45] göre çalışanların olumlu ve olumsuz amaçlı sanal kaytarma puanları istatistiki açıdan anlamlı farklılık göstermektedir.

- Olumlu amaçlı sanal kaytarma puanı yaş değişkenine göre farklılık göstermektedir ($p= 0.000$). Olumlu amaçlı sanal kaytarma sıra ortalaması (mean rank) 46 ve üzeri gruba kadar yükselmekte sonra düşmektedir.
- Olumsuz amaçlı sanal kaytarma puanı yaş değişkenine göre farklılık göstermektedir ($p= 0.002$). Olumlu amaçlı sanal kaytarma sıra ortalaması 36-45 yaş grubuna kadar yükselmekte sonra düşmektedir.

Doorn'un (2011: 43, 50) çalışmasında yaş değişkeninin daha önce ifade edilen gelişim, yenilenme, alışkanlık ve suistimal boyutları ile olumsuz korelasyonunun olduğu belirtilmektedir. Yaşlı çalışanlar gençlere göre daha az sıklıkla gelişim, yenilenme, alışkanlık ve suistimal davranışları göstermektedirler. Akca'nın (2013: 76) çalışmasında ise dinlenme ve kişisel öğrenme amaçlı sanal kaytarma davranışları yaş değişkenine göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir.

3. Eğitim değişkenine [lise, önlisans, lisans, lisans üstü] göre çalışanların olumlu ve olumsuz amaçlı sanal kaytarma puanları istatistiki açıdan anlamlı farklılık göstermektedir.

- Olumlu amaçlı sanal kaytarma puanı eğitim düzeyine göre farklılık göstermektedir ($p= 0.03$). Olumlu amaçlı sanal kaytarma sıra ortalaması lisansa kadar yükselmekte ve lisansüstünde düşmektedir.
- Olumsuz amaçlı sanal kaytarma puanı yaş değişkenine göre farklılık göstermektedir ($p= 0.001$). Olumsuz amaçlı sanal kaytarma sıra ortalaması lisansa kadar yükselmekte ve lisansüstünde düşmektedir.

Doorn'un (2011: 41) çalışmasında eğitim değişkeninin daha önce ifade edilen dört boyut ile anlamlı bir ilişkisinin olmadığı belirtilmektedir. Akca'nın (2013: 76) çalışması da bunu desteklemektedir.

4. Pozisyon değişkenine [yönetici ve memur] göre çalışanların olumlu ve olumsuz amaçlı sanal kaytarma puanları istatistiki açıdan anlamlı farklılık göstermektedir.

- Olumsuz amaçlı sanal kaytarma puanı pozisyon değişkenine göre farklılık göstermektedir ($p= 0.03$). Yöneticilerin sıra ortalaması memurlara göre daha düşüktür.
- Olumlu amaçlı sanal kaytarma puanı pozisyon değişkenine göre farklılık göstermektedir ($p= 0.004$). Yöneticilerin sıra ortalaması memurlara göre daha düşüktür.

Akca'nın (2013: 76) çalışmasında ise dinlence ve kişisel öğrenme amaçlı sanal kaytarma davranışları pozisyon değişkenine göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir.

5. "Bulduğunuz pozisyonda kaç yıldır çalışıyorsunuz?" sorusuna çalışanların verdikleri cevaplar [<6 , $6-10$, $11-15$, >15] bakımından çalışanların olumlu ve olumsuz amaçlı sanal kaytarma puanları istatistiki açıdan anlamlı farklılık göstermektedir.

- Olumlu amaçlı sanal kaytarma puanı pozisyonda çalışma yılına göre farklılık göstermektedir ($p= 0.001$). Olumlu amaçlı sanal kaytarma sıra ortalaması pozisyonda çalışma yılı arttıkça düşmektedir.
- Olumsuz amaçlı sanal kaytarma puanı pozisyonda çalışma yılına göre farklılık göstermektedir ($p= 0.000$). Olumsuz amaçlı sanal kaytarma sıra ortalaması ilk iki grupta yükselmekte üçüncü grupta düşmeye başlamaktadır.

Akca'nın (2013: 77) çalışmasında dinlence amaçlı sanal kaytarma davranışları pozisyonda çalışma süresine göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir. Kişisel öğrenme amaçlı sanal kaytarma bakımından ise anlamlı bir fark bulunmaktadır. Çalışma yılı arttıkça kişisel öğrenme amaçlı sanal kaytarma puanları da artmaktadır.

6. "Şu an görev yaptığınız kurumda kaç yıldır çalışıyorsunuz?" sorusuna çalışanların verdikleri cevaplar [<6 , $6-10$, $11-15$, >15] bakımından çalışanların olumlu ve olumsuz amaçlı sanal kaytarma puanları istatistiki açıdan anlamlı farklılık göstermektedir.

- Olumlu amaçlı sanal kaytarma puanı kurumda çalışma yılına göre farklılık göstermektedir ($p= 0.000$). Olumlu amaçlı sanal kaytarma sıra ortalaması kurumda çalışma yılı arttıkça düşmektedir.

- Olumsuz amaçlı sanal kaytarma puanı kurumda çalışma yılına göre farklılık göstermektedir ($p= 0.000$). Olumsuz amaçlı sanal kaytarma sıra ortalaması ilk iki grupta yükselmekte üçüncü grupta düşmeye başlamaktadır.

Doorn'un (2011: 78) çalışmasında tecrübe değişkeninin sadece yenilenme boyutu ile anlamlı ve pozitif bir ilişkisinin olduğu belirtilmektedir. Akca'nın (2013: 78) çalışmasında ise dinlence ve kişisel öğrenme boyutunda kurumda çalışma yılına göre anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır.

Araştırmada elde edilen bulgulara göre kamu çalışanlarının olumlu ve olumsuz amaçlı sanal kaytarma puanlarının demografik değişkenlere göre aynı niteliği gösterdiği görülmektedir. Diğer bir ifadeyle herhangi bir demografik değişkene göre olumlu amaçlı sanal kaytarma puanı farklılık gösteriyorsa aynı durum olumsuz amaçlı sanal kaytarma için de geçerlidir. Bu durum her iki boyut arasındaki yüksek korelasyondan kaynaklanmaktadır.

Ayrıca cinsiyet değişkeni hariç diğer değişkenlere göre olumlu ve olumsuz amaçlı sanal kaytarma puanlarının farklılık gösterdiği görülmektedir. Çalışanların yöneticilik makamına yükselmeleri genellikle onların eğitim durumları, buldukları pozisyonda çalışma süresi ve kurumda çalışma süresi ile ilgilidir. Doğal olarak çalışanların belirli yöneticilik makamlarına ulaşmaları onların orta ve üzeri yaşa gelmelerini gerektirmektedir. Dolayısıyla bütün bunlar çalışanın sorumluluk düzeyinin artmasıyla sonuçlanmaktadır. Sorumlulukların artması ile birlikte her iki amaçla da sanal kaytarma yapma sıklığı azalmaktadır.

İnternet kullanım değişkenlerine göre:

1. "Kaç yıldır internet kullanıyorsunuz?" sorusuna çalışanların verdikleri cevaplar [<6 , $6-10$, >10] bakımından çalışanların olumlu ve olumsuz amaçlı sanal kaytarma puanları arasında istatistiki açıdan anlamlı bir fark yoktur.

Akca'nın (2013: 78) çalışmasında da dinlence ve kişisel öğrenme amaçlı sanal kaytarma davranışları internet kullanma süresine göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir.

2. "Kendi internet kullanma becerilerinizi nasıl değerlendirirsiniz?" sorusuna çalışanların verdikleri cevaplar [başlangıç, orta, ileri] bakımından çalışanların olumlu ve olumsuz amaçlı sanal kaytarma puanları istatistiki açıdan anlamlı farklılık göstermektedir.

- Olumlu amaçlı sanal kaytarma puanı internet kullanma becerisine göre farklılık göstermektedir ($p= 0.01$). Olumlu amaçlı sanal kaytarma sıra

ortalaması internet kullanma becerisi yüksek olanlarda sırasıyla düşük ve orta düzeyde becerisi olanlara göre daha yüksektir.

- Olumsuz amaçlı sanal kaytarma puanı internet kullanma becerisine göre farklılık göstermektedir ($p= 0.001$). Olumsuz amaçlı sanal kaytarma sıra ortalaması internet kullanma becerisi arttıkça yükselmektedir.

Akca'nın (2013: 79) çalışmasında da dinlence amaçlı sanal kaytarma davranışları internet kullanma düzeyi değişkenine göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir. Kişisel öğrenme amaçlı sanal kaytarma ise anlamlı bir farklılık göstermektedir. Beceri düzeyi arttıkça kişisel amaçlı internet kullanma düzeyi de artmaktadır.

3. "Günde kaç saatinizi internette geçiriyorsunuz?" sorusuna çalışanların verdikleri cevaplar [bir saatten az/bir saatten fazla] bakımından çalışanların olumlu ve olumsuz amaçlı sanal kaytarma puanları istatistiki açıdan anlamlı farklılık göstermektedir.

- Olumsuz amaçlı sanal kaytarma puanı günlük internet kullanımı süresine göre farklılık göstermektedir ($p= 0.006$). Bir saatten az internet kullananların sıra ortalaması daha fazla kullananlara göre daha düşüktür.
- Olumlu amaçlı sanal kaytarma puanı günlük internet kullanımı süresine göre farklılık göstermektedir ($p= 0.003$) ve bir saatten az internet kullananların sıra ortalaması daha az kullananlara göre daha düşüktür.

4. "İnternet kullanım sıklığınız nedir?" sorusuna çalışanların verdikleri cevaplar [her gün/haftada birkaç gün] bakımından çalışanların olumlu ve olumsuz amaçlı sanal kaytarma puanları arasında istatistiki açıdan anlamlı bir fark yoktur.

Akca'nın (2013: 79) çalışmasında dinlence ve kişisel öğrenme amaçlı sanal kaytarma davranışları internet kullanma sıklığına göre anlamlı bir farklılık göstermektedir. İnternet kullanma sıklığı arttıkça dinlence ve kişisel öğrenme amaçlı sanal kaytarma puanları artmaktadır.

5. "İnternette ne kadar süre kesintisiz bağlı kalıyorsunuz?" sorusuna çalışanların verdikleri cevaplar [bir saatten az/bir saatten fazla] bakımından çalışanların olumlu ve olumsuz amaçlı sanal kaytarma puanları istatistiki açıdan anlamlı farklılık göstermektedir.

- Olumsuz amaçlı sanal kaytarma puanı günlük kesintisiz bağlanma süresine göre farklılık göstermektedir ($p= 0.000$). Bir saatten az kesintisiz bağlananların sıra ortalaması daha fazla kesintisiz bağlananlara göre daha düşüktür.

- Olumlu amaçlı sanal kaytarma puanı günlük kesintisiz bağlanma süresine göre farklılık göstermektedir ($p= 0.001$). Bir saatten az kesintisiz bağlananların sıra ortalaması daha az kullananlara göre daha düşüktür.

Akca'nın (2013: 81) çalışmasında dinlence ve kişisel öğrenme amaçlı sanal kaytarma davranışları internete kesintisiz bağlanma süresine göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir.

6. "İşyerindeki odanızda kullandığınız internet bağlantısını daha çok hangi kaynaktan sağlıyorsunuz?" sorusuna çalışanların verdikleri cevaplar [kurum hattı ve özel hat] bakımından, çalışanların olumlu ve olumsuz amaçlı sanal kaytarma puanları istatistiki açıdan anlamlı farklılık göstermektedir.

- Olumsuz amaçlı sanal kaytarma puanı kurum hattı ve özel hat kullanımına göre farklılık göstermektedir ($p= 0.004$). Kurum hattını kullananların sıra ortalaması özel hat kullananlara göre daha düşüktür.
- Olumlu amaçlı sanal kaytarma puanı kurum hattı ve özel hat kullanımına göre farklılık göstermektedir ($p= 0.02$). Kurum hattı kullananların sıra ortalaması özel hat kullananlara göre daha düşüktür.

7. "Facebook, Twitter gibi sosyal paylaşım sitelerine üye misiniz?" sorusuna çalışanların verdikleri cevaplar [evet/hayır] bakımından çalışanların olumlu ve olumsuz amaçlı sanal kaytarma puanları istatistiki açıdan anlamlı farklılık göstermektedir.

- Olumsuz amaçlı sanal kaytarma puanı üye olup olmamaya göre farklılık göstermektedir ($p= 0.001$). Üye olmayanların sıra ortalaması üye olanlara göre daha düşüktür.
- Olumlu amaçlı sanal kaytarma puanı üye olup olmamaya göre farklılık göstermektedir ($p= 0.01$). Üye olmayanların sıra ortalaması üye olanlara göre daha düşüktür.

8. "Sosyal medya üzerinden çeşitli paylaşımlarda bulunuyor musunuz?" sorusuna çalışanların verdikleri cevaplar [evet/hayır] bakımından çalışanların olumlu ve olumsuz amaçlı sanal kaytarma puanları istatistiki açıdan anlamlı farklılık göstermektedir.

- Olumsuz amaçlı sanal kaytarma puanı paylaşımda bulunup bulunmamaya göre farklılık göstermektedir ($p= 0.001$). Paylaşımda bulunmayanların sıra ortalaması paylaşımda bulunanlara göre daha düşüktür.
- Olumlu amaçlı sanal kaytarma puanı paylaşımda bulunup bulunmamaya göre farklılık göstermektedir ($p= 0.007$). Paylaşımda bulunmayanların sıra ortalaması paylaşımda bulunanlara göre daha düşüktür.

9. “Herhangi bir e-posta grubuna üye misiniz?” sorusuna çalışanların verdikleri cevaplar [evet/hayır] bakımından çalışanların olumlu ve olumsuz amaçlı sanal kaytarma puanları arasında istatistiki açıdan anlamlı bir fark yoktur.

10. “İnternete bağlanma gerekçenizden -bilerek ya da bilmeyerek-uzaklaşarak farklı konularla ilgilendiğiniz oluyor mu?” sorusuna çalışanların verdikleri cevaplar [evet, bazen, hayır] bakımından çalışanların olumlu ve olumsuz amaçlı sanal kaytarma puanları istatistiki açıdan anlamlı farklılık göstermektedir.

- Olumlu amaçlı sanal kaytarma puanı internete bağlanma gerekçesinden sapma durumuna göre farklılık göstermektedir ($p= 0.000$). Olumlu amaçlı sanal kaytarma sıra ortalaması “evet”den “hayır”a gittikçe azalmaktadır.
- Olumsuz amaçlı sanal kaytarma puanı internete bağlanma gerekçesinden sapma durumuna göre farklılık göstermektedir ($p= 0.001$). Olumsuz amaçlı sanal kaytarma sıra ortalaması “evet”den “hayır”a gittikçe azalmaktadır.

11. “Sizce mesai saatleri içerisinde internet üzerinde işiniz ile ilgisi olmayan bir uğraş içerisinde olmak kabul edilebilir bir durum mudur?” sorusuna çalışanların verdikleri cevaplar [evet, kısmen, hayır] bakımından çalışanların olumlu ve olumsuz amaçlı sanal kaytarma puanları istatistiki açıdan anlamlı farklılık göstermektedir.

- Olumlu amaçlı sanal kaytarma puanı sanal kaytarmayı kabullenme durumuna göre farklılık göstermektedir ($p= 0.001$). Olumlu amaçlı sanal kaytarma sıra ortalaması “evet”den “hayır”a gittikçe azalmaktadır.
- Olumsuz amaçlı sanal kaytarma puanı sanal kaytarmayı kabullenme durumuna göre farklılık göstermektedir ($p= 0.000$). Olumsuz amaçlı sanal kaytarma sıra ortalaması “evet”den “hayır”a gittikçe azalmaktadır.

Çalışanların internet kullanım değişkenlerine göre olumlu ve olumsuz amaçlı sanal kaytarma puanlarının *-internet kullanma süresi, sıklığı ve e-posta grubuna üye olma değişkenleri hariç-* anlamlı farklılık gösterdiği görülmektedir. İnternet kullanma becerileri yüksek olanların, günlük daha fazla süre internet kullananların, internete daha fazla süre kesintisiz bağlananların, kendi özel hattını kullanma imkanı olanların, sosyal paylaşım sitelerine üye olanların, sosyal medya üzerinden çeşitli paylaşımlarda bulunanların, internete giriş amaçlarından uzaklaştıklarını belirtenlerin ve sanal kaytarmayı kabul edilebilir bir durum olarak değerlendirenlerin olumlu ve olumsuz amaçlı sanal kaytarma puanları diğerlerine göre daha yüksektir. Dolayısıyla, çalışanların beceri, erişebilirlik, alışkanlık ve sanal kaytarmayı

zihinde meşrulaştırmalarının onların olumlu ve olumsuz amaçlı sanal kaytarma yapma sıklıklarını etkilediği söylenebilir.

Sonuç

Bir kamu kurumunun Antalya Bölge Müdürlüğüne bağlı 10 farklı biriminde gerçekleştirilen bu araştırmadan aşağıdaki sonuçlar elde edilmiştir:

- Kamu çalışanlarının sanal kaytarma amaçları olumlu ve olumsuz amaçlar olmak üzere iki grupta toplanmaktadır. Gelişim ve yenilenme davranışları olumlu amaçları, suistimal ve alışkanlık davranışları ise olumsuz amaçları oluşturmaktadır.

- Çalışanların yarısından fazlası (%55) sanal kaytarmayı kabul edilebilir bir davranış olarak görmektedir. Bu durum örgüt yönetiminin üzerinde durması ve araştırması gereken bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır. Örgüt yönetimi çalışanların sanal kaytarma yapmalarındaki, diğer bir ifade ile bu durumu kabul edilebilir bir davranış olarak görmelerindeki nedenleri araştırmalıdır. Çünkü bu durumun çalışanların algıladıkları örgütsel adaletsizliği ortadan kaldırmanın bir yolu olarak görme ve psikolojik sözleşmenin ihlal edildiği algısından boş vakitleri değerlendirmeye kadar birçok farklı nedeni olabilmektedir.

- Çalışanların daha fazla oranda olumlu amaçlarla sanal kaytarma yaptıkları gözlenmektedir. Çalışanların olumlu amaçlarla sanal kaytarma yapmaları kurum yönetimi tarafından dikkatle değerlendirilmesi gereken bir konudur. Kurumun en başta sanal kaytarma ile ilgili politikalar geliştirmesi ve bu tip sanal kaytarmaların kurumsal öğrenmeye, çalışanların motivasyonuna ve performansına etkisini araştırması gerekir. Çalışanların internetten öğreneceği bilgileri işlerine transfer etmeleri örgüt açısında bir kazanç sayılmalıdır.

- Olumlu ve olumsuz amaçlar arasında yüksek sayılabilecek korelasyon ortaya çıkmıştır ($r=0.69$). Bu durum çalışanların her iki amaçla da sanal kaytarma yaptığını göstermektedir. Diğer bir ifadeyle Doorn'un (2011: 34) belirttiği gibi bir çalışan hem alışkanlıktan dolayı hem de kendini geliştirmek amacıyla sanal kaytarma yapabilmektedir. Dolayısıyla elde edilen bu bulgu yazınla uyumludur.

- Çalışanların sanal kaytarma amaçlarının bir kısım değişkenlere göre farklılık gösterip göstermediğini anlamak için yapılan testlerin sonucu olumlu ve olumsuz amaçlı sanal kaytarma arasında farklılık oluşmadığını göstermektedir. Diğer bir ifadeyle bir değişkene göre olumlu amaçta farklılık oluşmakta/oluşmamakta ise olumsuz amaca göre de farklılık oluşmakta/oluşmamaktadır. Aynı zamanda olumlu amaçta farklılığın

kaynağı aynı şekilde olumsuz amaçta da farklılığın kaynağı olarak ortaya çıkmaktadır. Örnek olarak memurlar yöneticilere göre hem olumlu amaçla hem de olumsuz amaçla daha sık sanal kaytarma yapmaktadırlar. Bu bağlamda; pozisyon, yaş, eğitim, pozisyon kıdemi, kurum kıdemi, işyerinden internete kurum hattı ve özel hat ile bağlanma, günlük internette geçirilen süre, internette kesintisiz bağlı kalma süresi, sosyal paylaşım sitelerine üye olma, sosyal medya üzerinden çeşitli paylaşımlarda bulunma, internet kullanma becerisi, internete bağlanma gerekçesinden- bilerek ya da bilmeyerek- uzaklaşma, sanal kaytarmayı doğru bulup bulmama bakımından çalışanların olumlu ve olumsuz amaçlı sanal kaytarma puanları istatistiki açıdan anlamlı farklılık göstermektedir. Buradan hareketle çalışanların tecrübe, kıdem, yaş ve yükselmeye bağlı olarak sorumluluklarının artması ile birlikte her iki amaçla da sanal kaytarma yapma sıklığının azaldığı ileri sürülebilir. Ayrıca çalışanların internetle ilgili beceri düzeylerinin, internete erişebilirliklerinin, internet kullanma alışkanlıklarının ve sanal kaytarmayı zihinde meşrulaştırmalarının onların olumlu ve olumsuz amaçlı sanal kaytarma yapma sıklıklarının etkilediği söylenebilir. Daha önce yapılan iki çalışmada (Doorn, 2011; Akca, 2013) elde edilen boyutların ve kullanılan değişkenlerin farklı olmasından dolayı elde ettiğimiz bulguları birebir karşılaştırma imkânı bulunmamaktadır. Ancak bulguların birçok yerde farklılık gösterdiği görülmektedir. Örnek olarak bizim çalışmamızda eğitim değişkenine göre çalışanların olumlu ve olumsuz amaçlı sanal kaytarma puanları istatistiki açıdan anlamlı farklılık göstermekteyken Doorn'un (2011: 41) çalışmasında eğitim değişkeninin daha önce ifade edilen dört boyut ile ve Akca'nın (2013: 76) çalışmasındaki iki boyut ile anlamlı bir ilişkisinin olmadığı görülmektedir. Bu durum kültürel farklılıktan veya çalışma grubunun farklılığından kaynaklanıyor olabilir.

- Çalışanların %63'ü internete giriş amaçlarından bilerek veya bilmeyerek uzaklaştığını belirtmektedir. Bu durum internet kullanımında öz denetim ve bilinçlendirme sorununu gündeme taşımaktadır. Çalışanlara zaman yönetimi ve bilinçli internet kullanımı konularında verilecek eğitimlerle bu konuda davranış değişiklikleri oluşturulabilir. Ayrıca kurumun internet kullanım politikalarının belirlenmesi, politikaların çalışanlara duyurulması ve denetim uygulamaları çalışanlarda amaç dışı internet kullanımını azaltıcı etki oluşturabilir.

- Çalışanlar çeşitli nedenlerle ve amaçlarla sanal kaytarma yapabilirler/yapmaktadırlar. Sanal kaytarma davranışlarının yapılan eyleme ve amacına göre örgüte olumlu ya da olumsuz etkileri olacaktır. Örgüt yöneticilerinin kaçınılmaz bir durum olan sanal kaytarmayı örgütün çıkarları doğrultusunda yönetmeleri gerekmektedir. Bu bakımdan örgüt yöneticileri,

çalışanların yaptıkları sanal kayıtarma eylemlerini öğrenmek ve onların bu eylemleri gerçekleştirme amaçlarını anlamak durumundadırlar.

Sanal kayıtarma ile ilgili ülkemizde yapılan çalışmaların sınırlılıklarını dikkate aldığımızda bu çalışmanın yazına katkı sağlayacağı düşünülebilir. Yapılacak çalışmalarda sanal kayıtarıma çok boyutlu bir model kapsamında yaklaşılması ve sanal kayıtarmanın nedenleri ve sonuçları ile birlikte düşünülmesi faydalı olacaktır. Ayrıca sanal kayıtarmanın sanal olmayan kayıtarma davranışları ile ilişkisinin ortaya konulması, yazına ayrı bir katkı sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

- Akca, A. (2013). Okul Yöneticilerinin İş Dışı İnternet Kullanım (Siber Aylaklık) Davranışlarının İncelenmesi, Yüksek Lisans Tezi Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Altunışık, R., Coşkun, R., Bayraktaroğlu, S., Yıldırım, E. (2010). Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri, Sakarya Yayıncılık, 6. Baskı, Sakarya.
- Anandarajan, M., Simmers, C.A. (2004). Constructive and Dysfunctional Personal Web Usage in the Workplace: Mapping Employee Attitudes. 1-27, içinde Personal Web Usage in the Workplace: A Guide to Effective Human Resources Management (editörler: M. Anandarajan, C. Simmers), Information Science Publishing.
- Anandarajan, M., Devine, P., Simmers, C.A. (2004), A Multidimensional Scaling Approach to Personal Web Usage in the Workplace. 61-79, içinde Personal Web Usage in the Workplace: A Guide to Effective Human Resources Management (editörler M. Anandarajan ve C. Simmers), Information Science Publishing.
- Anandarajan, M., Simmers, C.A., D'Ovidio, R. (2011). Exploring the Underlying Structure of Personal Web Usage in the Workplace. *Cyberpsychology, Behavior, And Social Networking*, 14(10): 577-583.
- Belanger, F., Slyke, C.V. (2002). Abuse or Learning?. *Communications of the ACM*, 45(1): 64-65.
- Blanchard, A.L., Henle, C.A. (2008). Correlates of Different Forms of Cyberloafing: The Role of Norms and External Locus of Control. *Computers in Human Behavior*, 24: 1067-1084.

- Chak, K. (2003). Shyness and Locus of Control as Predictors of Internet Addiction and Internet Use. A Graduation Project in Partial Fulfillment of the Requirement for the Degree of Master of Science in New Media, The Chinese University of Hong Kong.
- Davis, R.A. (2001). A Cognitive-Behavioral Model of Pathological Internet Use. *Computers in Human Behavior*, 17: 187-195.
- Doorn, O.V.N. (2011). Cyberloafing: A Multi-Dimensional Construct Placed in a Theoretical Framework. Masters Thesis, Eindhoven University of Technology, Department Industrial Engineering and Innovation Sciences.
- Foster, M. (2001), Be Alert to the Signs of Employee Internet Addiction. *National Public Accountant*. 46, 39-40.
- Garrett, R.K., Danziger, J.N. (2008). Disaffection or Expected Outcomes: Understanding Personal Internet Use During Work. *Journal of Computer-Mediated Communication*, 13: 937-958.
- Kalaycı, Ş. (2008). SPSS Uygulamalı Çok Değişkenli İstatistik Teknikleri, 3. Baskı, Ankara: Asil Yayın Dağıtım.
- Liberman, B.S., McKenna, G.K., Buffardi, L.E. (2011). Employee Job Attitudes and Organizational Characteristics as Predictors of Cyberloafing. *Computers in Human Behavior*, 27: 2192-2199.
- Lim, V. (2005). The Moderating Effect of Neutralization Technique on Organizational Justice and Cyberloafing. PACIS 2005 Proceedings, pp: 207-219, <http://aisel.aisnet.org/pacis2005/18>.
- Lim, V.K.G., Chen, J.Q. (2012). Cyberloafing at the Workplace: Gain or Drain on Work?, *Behaviour. Information Technology*, 31(4): 343-353.
- Lim, V.K.G., Teo, T.S.H., Loo, G.L. (2002). How do I Loaf Here? Let Me Count the Ways. *Communications of the ACM*, 45(1): 66-70.
- McLean, L., Tingley, M., Scott, R.N., Richards, J. (2001). Computer Terminal Work and the Benefit of Micro Breaks. *Applied Ergonomics*, 32: 225-237, aktaran: Doorn, O.V.N. (2011), Cyberloafing: A Multi-Dimensional Construct Placed in a Theoretical Framework, Masters Thesis, Eindhoven University of Technology, Department Industrial Engineering and Innovation Sciences.
- Örücü, E., Yıldız, H. (2014). İşyerinde Kişisel İnternet ve Teknoloji Kullanımı: Sanal Kaytarma. *Ege Akademik Bakış*, 14(1): 99-114.
- Özkalp, E., Aydın, U., Tekeli, S. (2012). Sapkın Örgütsel Davranışlar ve Çalışma Yaşamında Yeni Bir Olgu: Sanal Kaytarma (Cyberloafing) ve İş İlişkilerine Etkileri. *Çimento İşveren Dergisi*, 26(2): 18-33.

- Page, D. (2014). Teachers' Personal Web Use at Work. *Behaviour and Information Technology*, 1-11.
- Ünal, Ö.F., Tekdemir, S. (2015). Sanal Kaytarma: Bir Kamu Kurumunda Ampirik Bir Araştırma. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 20(2): 95-118.
- Weatherbee, T.G. (2010). Counterproductive Use of Technology at Work: Information and Communications Technologies and Cyberdeviancy. *Human Resource Management Review*, 20: 35-44.
- Young, K.S. (1996). Internet Addiction: The Emerge of a New Clinical Disorder. *Cyberpsychology and Behavior*, 1(3): 237-244.
- Young, K.S., Pistner, M., O'Mare, J., Buchanan, J. (1999). Cyber Disorders: The Mental Health Concern for the New Millennium. *CyberPsychology & Behaviour*, 2(5): 475-479, aktaran: Doorn, O.V.N. (2011). Cyberloafing: A Multi-Dimensional Construct Placed in a Theoretical Framework, Masters Thesis, Eindhoven University of Technology, Department Industrial Engineering and Innovation Sciences.
- Young, K., Pistner, M., O'Mara, J., Buchanan, J. (2000). Cyber-Disorders: The Mental Health Concern for the New Millennium. *Cyber Psychology and Behavior*, 3(5): 475-479.